

Jouni Korkiasaari

Tietopalvelupäällikkö, KL
Siirtolaisuusinstituutti

Siirtolaisuusinstituutin tietopalvelut

Asiasanat: tietopalvelut, arkisto, kirjasto, siirtolaisrekisteri, näyttelyt.

Instituutin tietopalvelut kattavat arkiston, kirjaston, siirtolaisrekisterin, näyttelytoiminnan, verkkosivuston ja atk-infrastruktuurin ylläpidon sekä henkilöstön atk-tuen. Erimuotoinen tiedottaminen ja henkilökohtainen asiakaspalvelu ovat luonnollisesti hyvin merkittävä osa sen tehtävistä, samoin instituutin julkaisujen taitto ja digitaalinen kuvankäsittely sekä arkistoaineistojen digitointi.

Arkisto

Arkiston ainoa päätoiminen työntekijä on arkistonhoitaja, jolla on ollut apunaan harjoittelijoita ja työkokeilijoita. Arkiston perustyo koostuu siirtolaisuuskokoelmiin saatujen lahjoitusten ja muun aineiston vastaanotosta, järjestelystä, luetteloinnista, digitoinnista ja asiakaspalvelusta.

Vuoden 2015 lopussa instituutin arkistoon oli kirjattu 1950 lahjoituksena tai muuten saatu aineistokartunaa. Osa niistä on hyvinkin suuria kuten vuonna 2015 lahjoituksena saadun Norrbottenin entisen maaherran Ragnar Lassinantin vuosina 1957–1966 toimittamat Ruotsin radion suomenkieliset lähetykset, n. 400 tallennetta.

Siirtolaisuusinstituutin arkistoon on 2000-luvun alun jälkeen kertynyt huomattava määrä digitaalista aineistoa, josta suurin osa on skannattu paperipohjaisista dokumenteista (siirtolaiskirjeitä, lehtileikkeitä, valokuvia, vanhoja kirjoja ja muita painotuotteita). Digitaal-

ista aineistoa on saatu myös valmiina natiivimuodossa (etupäässä digikameralla otettuja valokuvia). Lisäksi sitä on runsaasti video- ja audiotallenteina, joita on jonkin verran konvertoitu tietokoneella katsottavaan ja kuunneltavaan formaattiin.

Arkistossa on hyvin monenlaista digitoivaa aineistoa vuosikymmeniksi. Niitä ovat mm. mikrofilmit, haastattelut, vanhat julkaisut (ulkosuomalaiset lehdet, siirtolaisuusaiheiset kirjat), päiväkirjat, muistelmat, siirtolaiskirjeet, lehtileikkeet, asiakirjat (mm. ulkosuomalaisyhdistysten pöytäkirjat) ja tutkimusaineistot.

Riittävien resurssien puuttuessa vain pieni osa digitaalisessa muodossa jo olevasta aineistosta on pystytty julkaisemaan instituutin verkkosivustolla (mm. 5 200 valokuvaa, yli 1 000 lehtileikettä ja -artikkelia, 300 siirtolaiskirjettä ja n. 150 historiallista julkaisua). Lisäksi sivustolla on arkiston kokoelmaluetteloita. Skannaustyön ja siihen liittyvän kokoelmaluetteloinnin ovat tehneet etupäässä tilapäiset harjoittelijat ja työkokeilijat arkistonhoitajan ja tietopalvelupäällikön ohjauksessa.

Tähän asti digitoitu aineisto on valittu paljolti sen perusteella, mikä on arvioitu kiinnostavimmaksi ja helpommin työstettäväksi. Toisaalta on pyritty siihen, että aineisto antaisi mahdollisimman kattavan kuvan instituutin monipuolisista kokoelmista.

Yksi keskeinen lähtökohta on digitoida sel- laista aineistoa, jonka säilyvyys ja käytettävyys

alkuperäismuodossaan on ongelmallisinta. Tähän kuuluvat ennen muuta video- ja äänitallenteet. Näistä merkittävin kokoelma koostuu Antti Välikankaan Ulkosuomalaisen tarina-ohjelmasarjan ”raakavideoista”, joita on useita satoja tunteja. Lisäksi erilaisilla äänikaseteilla on runsaasti mm. siirtolaisten ja ulkosuomalaisten haastatteluja, osa hyvinkin vanhoja.

Toinen suuri digitointia odottava aineisto koostuu Turun yliopiston yleisen historian laitoksen kaukosiirtolaisuuden tutkimusprojektin tutkijoiden 1970-luvulla mikrofilmaamista amerikan- ja kanadansuomalaisia käsittelevistä dokumenteista. Historian laitos on antanut aineiston instituutille digitointia varten. Mikrofilmirullia on kaikkiaan 310 kpl. Instituutin laitteilla ja työntekijäresursseilla työn on arvioitu kestävän useita vuosia. Digitoinnin nopeuttamiseksi on sen vuoksi tarkoitettu hakea rahoitusta, jonka avulla työ voitaisiin tehdä ostopalveluna esim. Kansalliskirjaston Mikkelin digitointikeskuksessa. Siellä mikrofilmirullien skannaus etenisi parhaimmillaan jopa yli 10 rullan päivävauhtia. Digitoinnin hinta lisätöineen olisi noin 30 000 €.

Suuren digitaalisen aineistomassan julkaiseminen verkossa vaatii paljon sellaista osaamista ja tietoteknistä kapasiteettia, joka joudutaan hankkimaan ostopalveluna. Alustavasti onkin jo selvitetty instituutin arkiston liittämistä arkistojen, kirjastojen ja museoiden yhteiseen Finna-hakupalveluun. Tätä varten arkiston nykyisestä tietokannasta on työstettävä tietojen siirtämiseksi erillinen ”Finna-yhteensopiva” -tietokanta.

Näyttelyt

Siirtolaisuudesta kertovat näyttelyt ovat olleet toiminnan alusta lähtien tärkeitä keinoja lisätä aihepiirin tuntemusta. Osa niistä on ollut kiertonäyttelyitä ja osa omissa näyttelytiloissa pitkäaikaisesti esillä pidettyjä perusnäyttelyitä, joista esim. Titanicin suomalaisista kertova näyttely on ollut kesto-suosikki 1990-luvun lopulta lähtien. Osansa näyttelyistä on saanut myös instituutin Kruunupyyn aluekeskus, Centret för Svenskfinland. Lisäksi on tehty niihin liittyviä painettuja oheisjulkaisuja ja viime vuosina myös verkkonäyttelyitä.

Jo pitempään on ollut ajatuksena rakentaa kattava yhtenäinen perusnäyttely Suomen siirtolaisuuden historiasta. Toinen tärkeä aihe olisi ”Ulkomaalaisten historia Suomessa”.

Kirjasto

Omien tutkijoiden ohella kirjaston asiakas-kunta on koostunut pääasiassa tutkijoista, opiskelijoista, sukututkijoista ja toimittajista sekä yksityishenkilöistä. Kaikkiaan instituutin

kirjastossa on arviolta 15 000 nimikettä, joista suurin osa on luetteloitu atk-tietokantaan ja etsittävässä verkkosivuston kautta. Kokoelmaa on täydennetty sekä ostamalla että vaihtosuh-teilla. Kirjaston näkyvyyttä on pyritty lisäämään kirjastojen yhteisten palvelujen kautta (mm. artikkelitietokanta ARTO). Tärkein hanke on kuitenkin meneillään oleva instituutin kirjas-totietokannan yhdistäminen Turun yliopiston kirjaston Volter-tietokantaan.

Siirtolaisrekisteri

Rekisterin ainoana päätoimisen henkilönä on ollut sukututkija, jonka työstä suurin osa on ollut asiakkaiden neuvontaa ja tiedustelupyynn-töihin vastaamista. Hän on tietopalvelupääl-likön ohella pitänyt myös esitelmiä sekä ins-tituutissa että ulkopuolisissa tapahtumissa ja osallistunut näyttelyiden rakentamiseen sekä niihin liittyvien julkaisujen toimittamiseen.

Siirtolaisrekisterin online-tietokannoissa on tällä hetkellä yli 615 000 tietuetta. Lukuisista eri lähteistä kerätyissä offline-tietokannoissa on lisäksi noin 150 000 tietuetta, jotka on mah-dollista yhdistää online-tietokantoihin.

Siirtolaisrekisterin passiluettelotietokantaan on edelleen tallennettu mikrofilmeiltä lisää tie-tueita. Työ on tehty yhden vapaaehtoistyön-tekijän voimin ja siksi tallennusten määrä on karttunut melko verkkaisesti. Hän voi toden-näköisesti jatkaa työtä edelleen.

Siirtolaisrekisterin online-asiakasrekiste-rissä oli vuoden 2015 lopussa 6 550 henkilöä. Uusia asiakkaita on viime vuosina tullut noin 450–500/vuosi, joista noin 20 % asuu ulko-mailla, etupäässä Pohjois-Amerikassa. Re-kisterin alkuvuosina osuus oli huomattavasti suurempi. Edellä mainittuihin lukuihin eivät sisälly henkilöt, jotka ovat ottaneet yhteyttä pelkästään sähköpostilla, puhelimella, kirjeellä tai käymällä henkilökohtaisesti instituutissa.

Julkaisut

Instituutin julkaisu-toiminta on nojannut aina vahvasti painettuihin julkaisuihin, vaikka niistä on jo pitkään tehty samalla myös digitaalinen versio, joka on osasta julkaistu ilmaiseksi verkkosivustolla. Jo yksistään kustannussyistä digitaalisuus tulee kuitenkin lähivuosina kor-vaamaan paperille painamisen lähes koko-naan.

Instituutin julkaisut on 1990-luvun alun jäl-keen taitettu pc-tietokoneilla pääasiassa insti-tuutin omin voimin. Ennen ”digi-aikaa” pelkäs-tään painetussa muodossa julkaistujen teosten (n. 50–60 kpl) digitointiin saatiin keväällä 2016 Suomen tiedekustantajilta apuraha, jolla nä-mäkin julkaisut saavat uuden elämän sähköi-sessä muodossa.

Jatkossa kaikista instituutin julkaisuista tehdään digitaalinen versio, joka tulee saataville verkkosivuston ja verkkokaupan kautta. Samalla tutkitaan open access -julkaisemisen ja hakupalveluiden vaihtoehtoja alan keskeisten suomalaisten toimijoiden suositusten mukaisesti (Kansalliskirjasto, Tieteellisten seurain valtuuskunta, Suomen tiedekustantajat ym.).

Verkkosivusto ja muu sähköinen viestintä

Verkkosivusto on instituutin keskeisin tiedotuskanava ja "näyteikkuna" ulospäin. Suuri-

töinen uusi sivusto avattiin elokuussa 2014. Vuonna 2015 sivustolla vieraili keskimäärin 1 300 eri kävijää vuorokaudessa (yhteydenotot eri ip-osoitteista). Instituutti on tiedottanut toiminnastaan ja toimialaansa liittyvistä ajankohtaisista asioista myös Facebookissa ja Twitterissä. Merkittävä tiedotuskanava on ollut myös laajalle leviävä sähköinen uutiskirje. Verkkokaupan tavoin senkin tekninen alusta on osattu ulkoisena palveluna. Lisäksi tiedotusta on tehty perinteisenä joukko-postituksena.

Panssarit matkalla Tallinnaan ja muuta dramaattista – Viron väestötiede täytti 30 vuotta

Viron väestötiede juhli kolmea vuosikymmentään Tallinnan yliopistossa 1.6.2016 pidetyllä seminaarilla ja vastaanotolla. Tilaisuuden järjestäjänä olivat Viron Väestöntutkimuslaitos (Estonian Institute for Population Studies) sekä Viron Väestötieteen Yhdistys (Estonian Demographic Association). Lämminhenkisen tilaisuuden vastuuhenkilöinä toimivat Väestöntutkimuslaitoksen johtaja Luule Sakkeus ja saman laitoksen tutkimusprofessori Allan Puur.

Seminaarin avauspuheenvuoron piti johtaja Sakkeus. Hän totesi 1980-luvulla väestökysymyksiä pohdittua monien eri tieteenalojen parissa, joten vuonna 1986 alan toimijat päättivät perustaa korkeakoulujen välisen väestöntutkimuslaitoksen (Estonian Interuniversity Population Research Centre). Teko oli varsin rohkea, suorastaan yltiöpäinen. Kannattaa muistaa, että vielä tuohon aikaan Viro oli osa Neuvostoliittoa, ja väestöntutkimus ei ollut sosialistisessa Virossa kovin korkeassa kurssissa. Päinvastoin, alan tutkijat joutuivat harrastamaan tutkimustaan muiden tieteiden sateenvarjojen alla. Niinpä ei ollut ihme, että Viron itsenäistyttyä sikäläisten väestöntutkijoiden koulutus saattoi olla psykologian, kulttuuriantropologian tai historian alalta.

Virolaiset väestötieteilijät olivat itsenäisyyden alusta alkaen mukana rakentamassa Viron

valtiota omalla tärkeällä panoksellaan. He suorittivat väestönlaskentaan liittyviä perustehtäviä, loivat aktiivisella panoksellaan yhteydet ulkomaille ja toivat sitä kautta tietoa ja taitoa omaan maahansa. Erityisesti lämpimän Suomen ystävän, professori Kalev Katusin panos tässä suhteessa oli monumentaalinen.

Johtaja Sakkeus totesi heti puheensa alussa, että Suomen ja erityisesti Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen sekä Alli Paasikiven Säätiön panos virolaisen väestöntutkimuksen edistämiseksi oli käänteentekevä. Väestöliittoon kutsuttiin vierailijoiksi vuosina 1990–1992 virolaisia väestötieteilijöitä. He viettivät Suomessa 1–3 kuukautta tutustuen alan kirjallisuuteen, tutkimusmenetelmiin sekä yleensä suomalaisiin kollegoihin.

Soitin laivaterminaalista Väestöliiton eläkkeellä olevalle toimitusjohtajalle Jouko Hulkolle aamulla 1.6.2016. Alkutervehdysten jälkeen pääsin asiaan:

"Kuulepas, olen matkalla Tallinnaan viemään Suomen Väestötieteen Yhdistyksen tervehdyksen virolaiselle sisarseurallemme sen täyttäessä 30 vuotta. Voinko puheessani välittää terveiset myös Sinulta, olihan ratkaisevassa asemassa, kun virolaiset väestötieteilijät kutsuttiin Suomeen."

Johtaja Luule Sakkeus toivottaa vieraat tervetulleiksi iltavastaanotolle. Seminaari ja vastaanotto pidettiin Tallinnan yliopiston juhlavissa tiloissa.

"Kiitos – toki voit lähettää terveiset puolestani."

Puolen tunnin kuluttua puhelimeni pirahdi.

"Terve, Jouko täällä. Jäin miettimään niitä 1990-luvun alun vierailuja. Kävijöitä oli tosiaan Virosta 31 ja kaksi Unkarista. Ihmettelimme, kuinka suuri tiedonnälkä virolaisilla ystävillämme oli, he suorastaan "asuivat" kirjastossamme. Eikä mennyt kuin muutama vuosi, niin ensimmäinen jo tuli tohtoriksi Helsingin yliopistosta. Hänhän oli Andres Vikat, joka väitteli vuonna 1994 perheemuodostukseen liittyvistä tekijöistä. Että sanopas kaikille tutuille lämpimät terveiset".

Seuraavaksi soitin Suomen Väestötieteen Yhdistyksen pitkäaikaiselle puheenjohtajalle, nykyiselle kunniapuheenjohtajalle Altti Majavalle. Esitin saman pyynnön kuin Jouko Hulkollekin.

"No olipas kiva kun soitit. Vie ihmeessä lämpimät terveiset. Ja muistatkos, kun järjestettiin Helsingin yliopistossa Suomen ja Viron väestötieteen seminaari elokuussa 1991. Sehän oli 19. päivä, kun venäläisten tankit vyöryivät kohti Tallinnaa, ja ystävillämme oli mieli maassa. Seuraavana päivänä olin kutsunut virolaiset ystävämme kotiin. Kuuntelemme radiosta ja televisiosta uutisia Virosta.

Ja kyllä siinä riemu repesi, kun Viro julisti itsensä itsenäiseksi samana iltana. Samparjat kaivettiin välittömästi esille ja skoolasimme Viron itsenäisyydelle. Oli se ikimuis-toinen ilta ja mahtava seminaari".

Olihan se ikimuistoinen tosiaan. Muistan itsekin, kun tankkien ollessa matkalla Tallinnaan eräät virolaiset ystävämme jo kyselivät minulta, miten saada turvapaikka Suomesta. Onneksi sellaisen järjestämiseen ei tarvinnut ryhtyä.

Suomen Väestötieteen Yhdistyksen virolaiset kumppanit elävät tiukasti ajassa ja ovat varmasti jatkossakin sisarseuransa Suomen Väestötieteen Yhdistyksen aktiivisia kanssatoimijoita pohdittaessa yhteisiä väestöhaasteita. Johtaja Luule Sakeus kiitti lahjasta sekä pyysi välittämään lämpimät kiitokset onniteluista. Tässä tulevat.

*Ismo Söderling
SVY:n johtokunnan jäsen*

PS: Tervehdin päivän sankareita lyhyesti myös Siirtolaisuusinstituutin ja Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen puolesta. Välitän kummallekin Luule Sakkeuksen tervehdyksen.